

KOINONIA

*A Külföldön Élő Magyar Evangélikus Lelkigondozók Munkaközösségének
teológiai folyóirata*

SZERKESZTI: Gémes István

2007. Pünkösöd

70. szám

TARTALOM

Gémes István: Kettős állampolgárság	1
Kiss Jenő: Mit kíván a magyar nemzet?	7
Pátkai Róbert: Magyarok Angliában	13
Rusznayk Dezső: Sajógömöri mozaik	17
Makovitzky József: A „szlovákiai Wallenstein”	19
Gémes István: Bibliográfia II.	21

***

„... Több, mint 200 év alatt a történeti bibliakritika tulajdonképpen mindent megkérdőjelezett, ami a Bibliában Jézusról található... Mégis sikerülhet bebizonyítani az evangéliumok történeti szavahihetőségét és az ő Jézus-képüket? Hogy ez lehetséges, afelől szerzőnk meg van győződve. Erre már az életútja is szinte predestinálta őt. Számára a teológia szíve és közepe mindig is a Biblia volt. Hosszú évek alatt, amikor professzorként, püspökként, a hit-kongregáció prefektusaként élhettem meg őt, soha nem láttam őt kedvenc "Nestlé"-je, a görög újtestamentum kritikai kiadása nélkül. Nem ismerem még egy olyan teológiaprofesszort, aki hozzá hasonlóan ismerné a Bibliáját. 24 éven át volt a Pápai Bibliabizottság elnöke, amely elsőrendű rk. bibliatudósokat gyűjtött egybe. Ismeri jól a Biblia "történetkritikai" módszerét. S ha bírálja, nem félelemből teszi, hanem abból a megalapozott és végigérvelt meggyőződésből, hogy annak fel kell ismernie a határait: Remélem – írja – hogy az olvasó észreveszi, hogy könyvem nem a modern írásmagyarázat ellen íródott, hanem nagy köszönetként mindazért, amivel megajándékozott és ma is azt teszi! (22.o.)

Éppen ez a bizalom erősítette abbéli meggyőződésében, hogy az evangéliumokban megbízhat. Kísérletet tesz arra, hogy „egyszer már az evangéliumok Jézusát, mint a valóságos Jézust, az igazi értelemben vett "történeti" Jézust ábrázolja.”

(Chr. Schönborn bécsi kardinális, Joseph Ratzinger /XVI.Benedek/ A Názáreti Jézus c.könyvének vatikáni bemutatóján elmondott beszédéből. In: L'Osservatore Romano, 2007.ápr. 20.7.o.)

***

Szerkesztőség és kiadóhivatal: D-70184 Stuttgart, Gänsheidestr. 9

Tel. 0711/23-49-529 – Fax: 0711/23-49-530

E-Mail: istvan.gemes@freenet.de

Gémes István:

Kettős állampolgárság

Egy újtestamentumi ‘ἀπαξ λεγόμενον-τ kell ma körüljárnom, hogy annak történeti hátterén személyes bizonytságot tehessek. A πολίτευμα szó Fil 3,20-on kívül sehol másutt az ÚT-ban nem fordul elő. Hogy ‘ἀπαξ λεγόμενον-ról van szó, az mindjárt azzal a mankóval jár, hogy nincs összehasonlítási alapunk, ha a szó használatát az ÚT-on belül vizsgáljuk. Ugyancsak az a kérdés is széles vitára adott már alkalmat, hogy nem „tévedésből” került-e be ez az idegen szó Pál levelébe? Az egzegézis művelőinek megoszlik a véleménye ebben a kérdésben. – Ugyancsak tovább úgy is lehet kérdezni, hogy Pál a szót magát egy valamiféle himnuszról kölcsönözte-e vagy a Fil-ben támadott tévtanítók szókinéséből? Végül foglalkoznunk kell Fil 3,20-21-gyel, mégpedig a 3,17-21 összefüggésében, hiszen a 20-21 egy γαρ-ral kezdődő ellenérvelés a 17-19-re. Ha pedig ezt komolyan vesszük, akkor olyan πολίτευμα-ról kell beszélnünk, amelyek ellentéte, ill. *pendent*-ja is van. Erre mutatna a „quasi”-szópár: τὰ ἐπίγεια – ill. ἐν οὐρανοῖς. S akkor tulajdonképpen a kettős állampolgárság kérdése áll előttem, amely 50 éve foglalkoztat: 1956. november 24-én léptem át az osztrák-magyar határt s ezzel elveszítettem magyar állampolgárságomat.

A πόλις – szócsalád

A szócsalád alapszava a nem egészen biztos eredetű πόλις. Lehetséges, hogy indogermán az eredete s akkor azt jelenti: valami, amit „megtöltöttek”. Ez vonatkozhatott egy bizonyos területre, amelyet házakkal, emberekkel stb. „töltenek meg”. A betelepített terület lenne később a város, a hellén korban a (város)állam. Egy másik vélemény szerint eredetileg „vár” lenne a szó jelentése, amelyet körülvesz a település. Veszély esetén menedéket jelenthet a település lakosságának, mint mentsvár (mykénei hagyomány).

Arra viszont már bizonyítékaink is vannak, hogy a hellenizmusban szakkifejezéssé lett a szó. Jelentette azon etnikai kisebbségek összefogását, amelyek a számbelileg nagyobb helyi lakosság között éltek. Ezért felvehetette a szó a „kolónia” jelentését is. Az ÚT-ban igen gyakori a szó, legtöbbször azonban egyszerűen település, város megjelölésére szolgál. A város mintegy a vidék ellentéte, a lakott terület. Az ÓT-ból hamar átvette a korai kereszténység a zsidó hagyományt a szent városról, az Isten által építendő városnak, a mennyei Jeruzsálemnek a fogalmát. Az Ap. le is írja, mint az Isten égből leszálló városát (21.fej.).

Az egy tucatnyi szót magában foglaló családból az ÚT-ban hat szerepel: πόλις, πολίτης, πολίτευμα, πολιτεία, πολιτάρχης, valamint a πολιτεύομαι ige. Értelmezésük több szempont szerint történhet:

a.) földrajzi értelmezésű a πόλις legáltalánosabb értelemben. A környezettől, a vidéktől elkülönített, vagy elkülönülő hely, vár, menedékhely.

b.) szociológiai értelemben a πόλις-ban lakók közössége, amely elfoglalja, „kitölti” azt. Πολιτεύομαι egyszerűen azt jelenti, hogy valaki a πόλις-hoz tartozó polgár ténykedését

végzi. Ezen belül lehetséges alcsoportosulás, pl. a különböző foglalkozások közössége, a civitas republica.

c.) közigazgatási értelemben jelenti a πόλις ügyeivel való törődést, foglalkozást, a bennük való részvételt (= az ÚT-ban nem szereplő τα πολιτικά), azok intézését és intézőjét πολιτάρχης, a latin administratio republicae-nak megfelelő ténykedést. Ilyen értelemben már a Kr.e. V.sz.-ból ismerős.

d.) jogi értelemben egy város(állam) fő ténykedését, a közösség jogértelmezését, a polgárság jogai gyakorlását, a polgárjogot, a ius civitatis-t jelenti.

A πολίτευμα jelentése többféle lehet, attól függően, hogy milyen összefüggésben fordul elő. A főnév végén a -μα képző nem valami statikus állapotot, hanem egy cselekvés eredményét jelzi. Ilyen értelemben fordítható nem „házával”, „kolóniával”, hanem annak puszta létéből és cselekvéséből fakadó „eredménnyel”, pl. a polgárjoggal, vagy ha úgy tetszik, az állampolgársággal. Jó példa erre egy Kr.e. 3. évezredből származó mondat: ρωμαίοι ...τους οικίας ... προσδεχόμενοι εις τὸ πολίτευμα (W. Dittenberger, Sylloge Inscriptionum Graecarum I. 543, 6+32.) A szöveg nyilván nem általában a közösségbe való felvételt jelenti, hanem azt, ami ebből következik: a polgárjog megadását. – Ugyancsak a polgárjogra gondol Bengel, amikor ő az ennek megfelelő életvitelre helyezi a hangsúlyt. (Gnomon)

Második Ézsaiás szemléletének felel az meg, hogy amikor Jeruzsálemre ruházza át a sioni teológia kultikus szentségfogalmát, akkor sem a várost, mint olyat magasztalja, hanem azt, ami ebben a városban az „eredmény”, ti. hogy „bővelkedni fognak még városaim minden jóban ...” (Zak 1,12). Sőt: Isten személyes jelenlétét, mint a legfőbb jót is posztulálja a Zsolt 48,4,13-15. (E.Otto, *ír* in ThWAT VI. 71.old.) „a nagy király városa, melynek palotáiban úgy ismerik Istent, mint erős várat ... Bizony itt van Isten, a mi Istenünk, örökkön örökké, ő vezet minket mindhalálig.” *Ír hakkódes* így lesz „Isten városa”, s a benne levő és cselekvő Úr jogosságában részesülnek a polgárok.

Az Újtestámentumban egyetlen egyszer találkozunk a szóval. Mégpedig Fil 3,20-nak ebben a mondatában: „Nekünk pedig a menyben van polgárjogunk, ahonnan az Úr Jézus Krisztust is várjuk.” El kell tekintenünk azoktól a vitáktól, amelyek megkérdőjelezzik a mondat páli eredetét, illetve azt a filippi-i ellenfelei szóhasználatának tartják. Ez azonban nem ment föl bennünket az alól, hogy a mondatot a páli érvelés összefüggésében vizsgáljuk meg.

Fil 3,17-21 elsődleges célja a Pál „utánzására”, imitálására μιμήσις való felhívás. Ennek megfelelően két kulcsszava az „utánzás” és a „járás” περιπατεῖν. Mindkettő Pál kedvenc szókinchéhez tartozik. Pál magát a gyülekezet számára a követendő τύπος-nak tartja és ajánlja. Nyilván nem követi el ebben a καύχησις vétkét (1Kor 1,31), hiszen az ő követésre méltó volta éppen abban áll, hogy ő maga is utánzója a Krisztusnak (1Kor 11,1). Ha tehát őt követik a címzettek, akkor ők is συμμιμηταί = vele együtt, azaz Krisztus-imitálókká lesznek.

Ilyen értelemben lesz a Krisztus-utánzásunk életstílussá, életformává. A keresztény járás (mai zsargonban életvitel) szerves része az egy cél felé haladásnak. Ahogy ő magáról mondja: „... ami pedig előttem van, annak nekifeszülve futok a cél felé κατα σκοπόν

διώκω!” Ugyanarra kötelezi el a gyülekezetet is: σκόπετε = mérlegeljétek, kutassátok a rendesen járókat azért, hogy kövessétek őket a cél felé haladásban és annak reménység szerinti elérésében.

Polemikus mondatot fűz itt be, amelyre nyilván a filippi-i helyzet miatt van szükség. Az ellentábor igen plasztikus, elítélő leírásának elemzéséről itt lemondhatunk, mert továbbra is a σκοπόν a cél és a σκόπετε a tét, amely körül Pál gondolatai forognak és nem a polémián van a hangsúly. Ezt az újabb ellentétpár egészen világosan megmutatja. Akiknek az utánzását nem ajánlja Pál, azok a τα επίγεια φρονουντες, viszont ő és az övéi azok, akik πολίτευμα εν ουρανοις υπαρχει. Itt újra találkozunk a Pál által kedvelt ellentétpárok – επίγειος-επουράνιος, φδορά-αφδαρσία, ατιμία-δόξα, ασθένεια-δύναμις, φυκικός-πνευματικός, χοικός-εξ ουρανου egyikével. (H.Sasse, ... in: ThWNT I. 680).

Egyelőre leszögezhetjük, hogy áthidalhatatlan ellentéteket jelölnek ezek a szópárok. επιγείος a csak a földön létezőt jelentheti, amely szöges ellentétben áll a επουράνιος -szal, az εν ουρανοις -szal. Amikor pedig Pál kijelenti, hogy ezek a követésre, utánzásra nem méltók τα επίγεια φρονουντες, akkor csak megismétli a 3,3-ban már megfogalmazott ítéletét, hogy ti. ezek az εν σαρκί πεποιδότες = a testben bizakodók. Ami annyit jelenthet, hogy földi, inkább földhözragadt a gondolkodásuk, földi erők, értékek, hatalmak befolyásolják őket, bár ők is a gyülekezet tagjai.

Ugyancsak bűne az ellentábornak, hogy – mivel annyira „földi” módon rendezkedett be, – nincs magasabb célja. Ezért vak és kilátástalan a helyzete. A Krisztus gyülekezetére pedig az jellemző, hogy a.) türelmetlenül és feszülten várja (απεκδέχομαι) a megváltást – nyilván a földies gondolkodástól is; b.) σωτηρία, amelyet – s itt feltűnően ünnepélyes lesz a hang: a mi Urunk, Jézus Krisztus, a Messiás hoz nekünk. – Bertram, φρήν in: ThWNT IX. 228.

Ezért nem a földi hatalmak uralma alatt van súlypontja az életünknek, hanem polgárjogunk van az égi szférában. Kettős meghatározottságú tehát az egzisztenciánk: egyrészt biztosak vagyunk, hogy a πολίτευμα birtokában nem céltalan az életünk. Másrészt az erre a célra való tekintés a járásunk, az életvitelünk teljes meghatározója. Színjátékává = τέαθρον εγενήθημαι τω κόσμω lettünk a világnak – ahogy az egyik perisztázis katalógusban bővebben kifejti Pál a keresztény egzisztencia mibenlétét, hogy a katalógus végén újra elmondhassa az intést: „intelek benneteket, legyetek a μιμηταί μου” (1K 4,9-16).

Kettős meghatározottságú az életünk. Nem valószínű, hogy az, aki annyira hangsúlyozza a járás fontosságát, a földi útunk elhanyagolására és komolyan nem vételére biztatna. Ebben értettük sokszor félre Kol 3,2-öt is: „Az odafennvalókkal törődjétek, ne a földiekkel.” A földi szférába tartozik a keresztény voltunkhoz egyedül méltó „járas”, az életvitel, de ami meghatározza ezt a járást is, az „odafenn” van, azaz a földiektől független, a mennyei állampolgárságunk és annak tudata. Ezért inkább így kellene fordítanunk: Egész életeteket ne a földi hatalmak határozzák meg, hanem a mennyei polgárjog bizonyossága.

Életem utolsó 50 éve alatt számtalanszor végigdeklináltam és végiggondoltam a kettős polgárjogom – inkább állampolgárságnak nevezném – kérdését. 1956. november 24-én ott kezdődött az identitásvesztésem, hogy a határt átlépve, az osztrák csendőr elvette a magyar katonakönyvem. Mint kiderült: telesen jogellenesen. És ott folytatódott, amikor dán idegen-útlevélem helyébe a brazil állam vett fel állampolgárai sorába, de azon az áron, hogy ő is kijelentette, hogy mint megfosztott magyar állampolgárságút vett fel polgárai közé. Az akkori magyar állam ebben már úgyis megelőzte, mivel „nyugatról nem tért vissza” – szolt a megindoklás – s a Magyar Népköztársaság megfosztott magyar állampolgárságotól. Ezt a büntetést szüntette meg az első demokratikusan megválasztott magyar kormány, amely visszaadta azt, amit az előző elvett. Ma két országnak vagyok hivatalosan az állampolgára.

Mit jelentett számomra a kettős állampolgárság adottsága:

1. Mindenek előtt nehezemre esett a születésemmel együtt kapott polgárjogom elvesztése. Olyan érzés volt, mintha valamely testrészem amputálásáról lett volna szó. Valami elveszett, ami nem csupán az enyém volt, hanem az énemhez tartozott. A bölcsőmbe tették és az idők folyamán azonossá lett velem. Nem könnyen válik meg az ember tőle, hiszen önmagából kell valamiről lemondani. Suta érzés, hogy meztelenül kell a világban élnem, mert elveszett a habitusom egy lényeges öltözéke, védő oltalma.
2. Nem jelentett minden további nélkül örömet az új felvétele. Első pillanatra idegen gúnya felöltésével asszociálódott. Beöltöztettek, mint filmstatiszta koromban, amikor betelereltek egy kosztümraktárba és ott rámakasztottak olyan mezt, amely se nem illett hozzám, se nem én választottam. Nyűg, teher, kényszerzubbony.
3. De hasznos. Bár amikor felvétették velem a brazil állampolgárságot, még azt írták be útlevélembé, hogy „brasileiro naturalisado”, azaz brazillá természetesített lettem. Nem ölelt hát keblére az új haza, csak helyet adott nekem. Nem hazát adott, csak letelepedési zugot. Távol tartott magától és ez pl. azt jelentette, hogy sem történelemtanár, sem államelnök nem lehettem volna. Mégis beláttam a brazillá válás előnyeit: megszabadultam az „estrangeiro” (népiesebben „gringo”) állapotából, szavazásokon hallathattam a véleményemet és szabadon ki-bejárhattam országból-országba.
4. Furcsa helyzet adódhatott abból, hogy most már brazil állampolgárként róhattam az útat. De mégsem mehettem akárhova: az első útlevélemben még az állt, hogy nem érvényes a kommunista országokba. Tehát Magyarországra sem. Egy elvesztett πολιτευμα még nem adta át a helyét egy újnak, s nem az első helyén. Jóval később a brazil állampolgársággal Magyarországra is beutazhattam, hogy az újra megkapott magyar útlevelem elnyerése után megszűnjenek végleg az elválasztó határok.
5. Helyzetem azonban mégis speciális, mert bár kettős állampolgársággal rendelkezem, de – ahogy említettem – 39 éve egy harmadik országban élek. Ott keresem a kenyeremet, ott neveltük fel fiainkat, ott építettünk fel nem csak baráti kört, de gyülekezeteket is. Ez a közösség tart, hordoz, ennek vagyok máig is elkötelezett, önkéntes munkása. Szükség esetén bármikor előhúzhatom egyik vagy másik útlevéletemet, hogy igazoljam magam hatóságok előtt. Végző soron azonban ezek csak amolyan „biztosítékok”, esetleges szorultság idejére. Nem ők adnak belső tartást, hanem ... Környezetem azonban régen nem kérdez a származásom felől.

Attól függetlenül életteret biztosít számomra, elfogad „normális” polgárként, részt ad a közösségi életéből.

6. Ez a helyzetem paradigma-értékű számomra. Mert a két „biztosíték” ellenére egy más, harmadik ország polgáraként élhetek. A páli πολιτευμα igen sokrétű tartalma szerint próbálok meghatározni viszonyomat ehhez a πολιτευμα επουράνια -hoz.
  - a.) Tartozom valahová. Nem akárhová, hanem egy magasabb, a mennyei szférába. Jézus nyelvén az Isten országába. Annak minden járulékos előnyével: az igazság, a béke és a Szentlélek öröme ajándékával (Rm 14), Pál szerint. A Mennyei Atya tudta nélkül sem egy veréb nem esik le, sem egy hajszálam nem marad számolatlan, így tanította ezt Jézus.
  - b.) Őrző hatalmak oltalma alatt élek. Bonhoeffer énekével szólva: „Áldó hatalmak oltalmába rejtve / Csak várjuk békén mindazt, ami jó. / Mert Isten őriz híven, reggel, este, / Ő hű lesz, bármit hozzon a jövő.” Őrző oltalmát már édesanyám méhében megmutatta, aki előttem egy gyermekét már elvesztette. Engem megőrzött. Születésem pillanatától kezdve szinte soha nem kellett a magam kezébe vennem az életem vezetését. Ő vezetett s közben vigyázta minden léptemet. Öröm és biztonság áradt ki Tőle, s erre építeni lehetett.
  - c.) Ilyen oltalom alatt szabad viszont mindent megtennem, hogy a földi létet szebbé, jobbá, lakhatóbbá tegyem. Hogy „fáradozzam a város jólétén” csakúgy, mint ahogy a magam életét is Isten kezéből vett, engem megörvendeztető ajándékként fogadjam és élvezzem. Nem szégyen tehát, ha a βιοτικά-kat számon-és rendben tartom, törődöm velük, minden tőlem telhetőt megteszek értük. De mindig a jézusi óvást figyelembe véve: „ne aggódjatok!”
  - d.) Óv attól ez a πολιτευμα, hogy a jelent, történéseivel, eseményeivel, alkalmival és szükségszerűségeivel együtt, abszoltnak tartsam. Abszolút nagyság csak az Isten országa és az abban való élet lehet. Itt minden a keletkezés, létezés és elmúlás állapotát és ezek változását mutatja. Az energia megmaradásának elve alapján ugyan semmi nem vész el, csak átalakul. De az én egyszeri, egyéni életem végének személyes átélése mégis csak az én egzisztenciám befejezésére utal, amely mind engem, mind a szeretteimet egy kérlelhetetlen *fait accompli* elé állítja. Ez az exitus megismételhetetlen és elhalaszthatatlan. A πολιτευμα viszont nem lesz alávetve ezeknek a változásoknak, mert örök és állandó. A πάντα εν πάσιν (1K 15,28) magába fogad és a beteljesülés végleges lesz. Oda kerülök, ahonnan jöttem, a jegyében éltem, s oda térek vissza, az EGY Istenhez.
  - e.) Számon tartanak. Ahogy az antik városlisták nevezettjeiknek a falakon belüli, védett életet, a közösség hordozó kereteit, az életet rendező és szabályozó törvényeit és a békét biztosították, – így vagyok számon tartott. Jézus azt mondta, hogy ennek örüljek: „Neveitek fel vannak írva a mennyben.” Mostani, nagyon szeretett Στεφανος nevem egygyé forrott velem. De lehet, hogy ott más néven tartanak számon, hiszen a győztesek új nevet kapnak (Jel 2,17). Ahogy bekerülök a messiási együttesbe, úgy változhat a nevem, mint az ókori rabszolgáké. Egy ókori uraság az ABC 24 betűivel kezdődő nevet adott rabszolgáinak, hogy fia rajtuk gyakorolhassa az ABC-t. Így kaphatok én is egy egészen új nevet, amely a Fiú, a Messiás ABC-jének megfelelőbb.
  - f.) Színről-színre látás ígérteit kapom s komolyan veszem. Hiszem, hogy Isten felém fordított arca a kegyelem jele, amit most is megtapasztalhatok. De mindig csak töredékesen. Mert elrejtőzik a történelem talányaiba, a munkám

kettősségébe, az életem, létem visszásságaiba, ellentmondásaiba. Ezek megszűnését várom.

Aztán hiszem, hogy számadás végett ítélőszék elé kell állnom. De vígasztal és reménységgel tölt el, hogy ugyan ellentmondásokkal teli életemről kell számot adnom, de a bírói székben Krisztus ül majd. Ő, aki jobban ismeri minden mulasztásomat és bűnömet, mint akár magam is, ismerősként fogad. És befogad. Tovább nem nyúlik a képzelőtehetségem a páli határnál: „amit szem nem látott, fül nem hallott, emberi elme meg sem gondolt, azt készítette el Isten az Őt szeretőknek.” (1Kor 2,9)

Ezen túl nem mehetek, de ezt szívem minden érzésével, dobbanásával várom. És remélem, hogy nagyon szeretett szeretteimmel együtt szemlélhetjük örökké a kegyelmes arcot. Ebben nyeri majd el végső tartalmát az annyit óhajtott *πολίτευμα επουράνια*.

***

(Megj.: a görög szavak írása pontatlanságáért elnézést kérünk)

Kiss Jenő:

„MIT KIVÁN A MAGYAR NEMZET?”¹

1.

Petőfi Sándor ezt írta naplójába 1848. március 15-éről:

„A Pilvax kávéházban azt határoztuk, hogy sorra járjuk az egyetemi ifjúságot ... Szakadt az eső, amint az utcára léptünk, s ez egész késő estig tartott, de a lelkesedés olyan, mint a görögtűz: a víz nem olthatja el ... Jókai fölolvasta a felhívást és a 12 pontot, s énvelem elszavaltatták a „Nemzeti dal”-t. Mindkettőt kitörő lelkesedéssel fogadták, s a refrénben előjövő „esküszünk”-öt mindannyiszor visszaharsogta az egész sereg, mely a téren állt. Landerer nyomdájához mentünk, amely a legközelebb volt hozzánk, s a 12 pontot és a Nemzeti dalt rögtön nyomni kezdték. Délfelé elkészültek a nyomtatványok, s ezrenként osztották szét a nép között, mely azokat részeg örömmel kapkodta. Délután három órára gyűlést hirdettünk a múzeum terére, s a sokaság eloszlott. A szakadó eső dacára mintegy 10 000 ember gyűlt össze a múzeum elé, onnan a városházához mentünk. A tanácsterem megnyílt, s megtelt néppel. Rövid tanácskozás után a polgármester aláírta a 12 pontot. Óriási lelkesedés tört ki!...”

S most lássuk a 12 pontot, eredeti helyesírással!

„Mit kíván a magyar nemzet.

Legyen béke, szabadság és egyetértés.

1. Kivánjuk a' sajtó szabadságát, a censura eltörlését.
2. Felelős ministeriumot Buda-Pesten.
3. Évenkinti országgyűlést Pesten.
4. Törvény előtti egyenlőséget polgári és vallási tekintetben.
5. Nemzeti őrsereg.
6. Közös teherviselés.
7. Urbéri viszonyok megszüntetése.
8. Esküdszék. képviselet egyenlőség alapján.
9. Nemzeti Bank.
10. A' katonaság esküdjék meg az alkotmányra, magyar katonáinkat ne vigyék külföldre, a' külföldieket vigyék el tőlünk.
11. A' politikai statusfogyok szabadon bocsáttassanak.
12. Unio

Egyenlőség, szabadság, testvériség!”

2.

Az 1848-as 12 pont a legnevezetesebb – mert sorsfordító, hiszen korszakhatárt, a polgári Magyarország születését jelölő – 12 pontja a magyar történelemnek. Miért? Mert a magyarság – a reformkori nemzetté válási és társadalom-korszerűsítési folyamatnak a betetőzéseként – először nyilvánul meg, először artikulálódik széles társadalmi értelemben vett – nem csak a nemességet magában foglaló – politikai nemzetként.

¹ A Bad Cannstattban 2007. március 11-én a Stuttgart környéki magyarok rendezésében tartott nemzeti ünnepélyen elhangzott előadás szerkesztett változata.

Emlékezzünk most 48-ra úgy, hogy megkíséreljük a magyar történelem egészének távlatából szemlélni az akkori eseményeket! Emlékezzünk kritikus és önkritikus gondolkodással! Tudván azt, hogy minden emlékezés a jelennek és a jelenről is szól: a múlttól szólva tehát a jelenről is beszélünk. 48-at úgy ünnepelni nem lehet, hogy nem veszünk tudomást a nemzet ma is aktuális, fontos kérdéseiről, hiszen 1848. március 15-e a nemzet alapvető kérdéseiről szólt. Nyilvánvaló tehát, hogy a 12 pontnak vannak a jelenre vonatkozó tanulságai is. Hangsúlyozom: én a tudománnyal foglalkozó ember gondolkodásmódjával és szemléletével, tehát azzal az igénnyel fogalmazok meg gondolatokat, hogy a tényeket állítom középpontba. Tény- és tárgyyszerű megközelítést követek, és nem pártpolitikai vagy ideológiai szempontokat, főként nem érdekeket. A 48-as 12 pont az akkori magyar nemzet politikai fölemelésének legfontosabb területeit nevezte meg, az elvégzendő feladatokat fogalmazta meg: tehát az akkori hiányosságokról, hibákról szólt! Ennek szellemében s a mára vonatkozólag magam sem a pozitív fejleményekre helyezem a hangsúlyt, hanem arra, amit jó, sőt szükséges volna mielőbb kiküszöbölni. Áttekintésem szükségszerűen lesz vázlatos, többnyire kifejtetlen, mégis biztos vagyok abban, hogy e közösségben mindenki világosan érti azt, amiről szólnom megtisztelő kötelesség számomra.

Előtte azonban tisztáznunk kell a 12 pont címének két fogalmát, illetőleg szavát. Mi a „magyar”, s milyen értelemben értendő a „kíván”? Tudjuk, a magyarság (is) vállalás kérdése. Azaz magyar az, aki a magyarok közösségbe tartozónak vallja magát (így van ez más nemzetek esetében is). Illyés Gyula kiegészítést fűzött ehhez a meghatározáshoz: „...és aki a magyarságért áldozatokra is képes”. (Igen, emlékeztet ez a definíció a „szerepet” meghatározására, arra, hogy csak a tettekben megnyilvánuló szeretet a szeretet). Van más meghatározás is: akinek a magyar az anyanyelve, az magyar. Ebben az esetben a család, a szűkebb környezet, a származás a meghatározó tényező. Emlékeztetek a reformkori szállóigére: *Nyelvében él a nemzet*. Tudjuk, ez nem kivétel nélküli törvény. Liszt Ferenc nem tudott magyarul, de magyarnak tartotta magát és hozott áldozatokat is bőven a magyarságért. Az anyanyelv a reformkorban vált nálunk a nemzettudat legfontosabb és legnyilvánvalóbb elemévé. Azóta is így van. A 20. század kataklizmás történései után születtek más megközelítések is. Arthur Koestler szerint magyarnak lenni kollektív neurózis. Karinthy szerint akinek fáj Trianon, az magyar. Azt is hallhatjuk magyar emberektől: magyar az, akinek megdobban a szíve a Himnusz hallatán. Elég ennyi, hogy érzékeljük, mennyiféleképpen közelíthető meg a szóban forgó kérdés. Lásuk a másikat is: mit jelent vajon a „kíván” politikai értelemben (mert erről volt szó 1848-ban is)? Azt, hogy a nemzet közösségként mit tart szükségesnek a maga számára.

3.

1848-at, miként a mát sem érthetjük meg a múlt ismerete nélkül. Ezért dióhéjban, bizonyos meghatározó jelentőségű események kiemelésével szólok a magyar történelemről. Ez három évezredet fog át, ebből azonban valójában csak az utóbbi 1100 év tekinthető át, mivel a honfoglalás előtti időkről kevés megbízható ismeretünk van.

A honfoglalás (Krisztus után 895/896) utáni időszak három nagy korszakra osztható. 1. A honfoglalástól 1526-ig, a mohácsi vészig terjedő periódus a honteremtés, a gyarapodás (a népességre és az országra nézvést egyaránt) időszaka volt. Magyarország a 15. században európai középhatalom volt (Mátyás király), birodalomalkotó nép. Akkori irodalmi közhely, toposz volt, hogy Európában három országban érdemes, jó élni:

Észak-Itáliában, Dél-Frankonban és Hungáriában. – 2. Az 1526 és 1920 közötti, második korszakában ismétlődő feladattá válik a puszta fizikai létért való küzdelem. A török időkben a magyarság fele fizikailag megsemmisül vagy elhurcolják. Ekkor kénytelen szembenézni a magyarság a birodalomalkotó gondolat illuzórikus voltával. Bethlen Gábor pontosan fogalmazott: „Nem tehetünk meg mindent, amit kellene, de mindent meg kell tennünk, amit lehet”. A mondat második felére figyeljünk, mert azt jelenti: azt tehetjük csak, amit mások, tudniillik más országok, hatalmak, illetőleg a körülmények megengednek. Ekkor jelentkezik a népi veszélytudat, s keresik a magyarázatot rá. Meg is találják: a magyarság elfordult Istentől (gondoljunk a protestáns-katolikus hitviták egyik érvrendszerére, s idézzük emlékezetünkbe a Himnusz sorait: „Haj, de bűneink miatt gyúlt harag kebledben és elsújtád villámidat dörgő fellegekben”...). És a hangsúlyt immár nem a magyarság (gazdasági, katonai) erejére, hanem elhivatottságára helyezik: Magyarország a kereszténység védőbástyája (vö. Balassi: „Ó én édes hazám, te szép Magyarország, ki kereszténységnek viseled paizsát”), a magyarság pedig ilyenképpen példakép-nép, mert hiszen áldozatot vállal fontos, szent célért, és ezzel mintegy fel is magasztalódik. A nemzetté válás idején, a reformkorban erőt adó, a tömeges öntudatra ébredést segítő, a fölemelkedő nemzet érzését erősítő forrás az a tudat, amely a régi nagyságról szólt. Meg is idézik a költők, például Vörösmarty: „Régi dicsőségünk hol késel az éji homályban?” 1844-ben a magyar válik az ország hivatalos nyelvévé, de aztán 1849-ben, a Habsburg és a cári seregek szorításának ismeretében Petőfi nem ok nélkül írja: „Isten csodája, hogy él még nemzetünk”. (Megjegyzés: a közelmúltban halottam történészekétől: az a legnagyobb „csoda” a magyar történelemben, hogy a magyarság meg tudott maradni a germán és szláv tengerben.) – A 3. korszak Trianonnal kezdődik. Ekkor alakul ki a magyarság máig tartó, korábban ismeretlen fokú hármasszéttagoltsága: a magyarországi (anyaországinak is mondott), a Kárpát-medencei, tehát őshonos kisebbségi és az emigráns, azaz szülőföldjét különböző okokból elhagyó magyarságra. A magyarként való megmaradás esélyei (föltételezve, hogy van megmaradási szándék az érintettek körében) a két utóbbi esetben kérdésesek lehetnek. Főként az emigráns magyarság hosszú távú megmaradásának esélyei csekélyek. A Kárpát-medencei kisebbségi magyarság is gyorsuló fogyást mutat (nemcsak a biológiai fogyás, hanem az asszimiláció és az elvándorlás miatt), szórványai felmorzsolódóban vannak mindent, a tömbmagyarság azonban nagyrészt szilárdan tartja magát. Mondjuk ki: a trianoni békediktátum (1920. június 20.) végleg megpecsételte a nagyra törő álmokat, kívánságokat. Halvány reménysugarak némelykor még föl-fölsziporkáztak, többnyire „kiválóságaink” önnyugetató (vagy önámító) emlegetésével. Németh László írta 1937-ben: „harminc millió magyar, mondták apáink. De harminc millióan mi nem egyhamar leszünk. Vagy a tíz milliúnak kell tehát harmincat érnie, vagy a tíz millióra nincs szükség többet. A magyarság előtt két választás van: meghalni vagy kovász-népnek lenni”. Lehetünk volna a reménykedők szerint keleti Svájc, magyar Provance, de egyik sem lehetünk. Lettünk viszont 1956 szabadságszerető hős népe, majd jött az újabb leveretés. S megint áldozatnak érezték magukat a magyarországi magyarok, s megintcsak vigaszukra szolgáltak az olyan megnyilatkozások, amilyen Albert Camus 1957-es sorai is voltak: „A legázolt, bilincsbe vert Magyarország többet tett a szabadságért és igazságért, mint bármelyik nép a világon az elmúlt 20 esztendőben. Ahhoz, hogy ezt a történelmi leckét megértse a fülét betömő, a szemét eltakaró nyugati társadalom, sok magyar vérnek kellett elhullnia – s ez a vérfolyam most már alvad az emlékezetben. A magára maradt Európában csak úgy maradhatunk hívek Magyarországhoz, hogy soha és sehol el nem áruljuk, amiért magyar harcosok az életüket adták, és soha, sehol – még közvetve sem – igazolják a gyilkosokat”. Eljátszozhatunk a gondolattal: mi lett volna, ha a Vatikán

hatékonyan segít a törököt megállítani akaró Hunyadi Jánosnak, ha 1849-ben nem segít a cár a Habsburgoknak, ha nem tör ki az I. világháború, ha nem vált volna Magyarországot szovjet vazallussá, ha 1989 után konszenzus fogja össze, nem pedig politikai acsarkodás osztja meg a társadalmat. A történelemben azonban nincsen ha. A történelem megy a maga útján. Az 56-ot követő bukás után Magyarország lett a keleti blokk „legvidámabb barakk”-ja, az 1989-es rendszerváltoztatás után a volt szocialista országok között egy ideig éllovas. De mi is történt 1989 körül? Hallgassunk meg egy koronatanút: Pozsgay Imre: több vezető nyugati politikussal tárgyalt, s tárgyalópartnerei mind óvatosságra intették, azt ajánlották neki, hogy a magyar politika figyeljen Moszkvára. „Mihelyt azonban 1989 végére ölükbe hullott a győzelem, és szinte egyetlen puskalövés nélkül megnyerték a 3. világháborút, saját természetük szerint kezdtek viselkedni. Alaptermészetüket és ösztöneiket a tőke és a piac irányította. Ezt tudva sem gondoltuk, hogy 40 esztendei papolás, felszabadító és újjáépítő ígéretek után oly gyorsan magukhoz térnek, és a szolidaritás, együttérzés magasztos eszméjét pillanatok alatt a haszonelvi szempontok váltják fel. A szabadság első perceitől kezdve nem Európát költöztették vissza az 1945 után kirámolt területekre, hanem a piacot. 1990-ben azt reméltük, hogy jóvátételként megadják a Közöspiaci tagságot. De a mi akkori – jogosan remélt – felvételünk akadályozta volna ezt a spontán, haszonelvű, piacszerzési terjeszkedést. Nem is adták meg előbb, mint amikor ennek a folyamatnak az első szakasza lezárult. Előbb az uralmat kellett megszerezni ezek felett a területek felett, aztán az uniós tagsággal a folyamatos ellenőrzést... Beszéljünk nyíltan! Ahhoz, hogy a rontó hatalmak ilyen eredményesek legyenek nálunk, meg kell találni hozzá a honi segítséget. Ez a segítség legtöbbször nem összeesküvő hazaárulóktól érkezik a térfoglalóknak, hanem elsősorban saját tudatlanságunk, gyengeségünk játssza kezükre az ország kulcspozícióit. Mi győzelmeinket is el tudjuk veszíteni?” (Hitel 2006/2: 6). Mi történt? Az éllovasból az utóbbi néhány évben az Európai Unióhoz újonnan csatlakozott országok között több tekintetben is a sor végén kullogóvá váltunk. Vajon miért? Mit csináltak, mit csinálnak (és: mit nem csináltak, mit nem csinálnak) a felelős, hatalmon volt és levő politikusok, a pénzügyi és gazdasági szakértők?

4.

Az 1848 eszmével való szembesítés többé-kevésbé mindig kényelmetlen a politikai utódoknak, az utódnemzetnek. Bármilyen szomorú, ma sincs ez másként. Mert bizonyos kellemetlen kérdések ma is fölvetethetők, sőt fölvetendők, s nem lehetünk elégedettek. Mert vajon az igazságkereső, tisztességes, egyenes kiállású, hiteles, a közösséget szolgáló politikusok határozzák meg a magyar politikai elit működését, vagy inkább a manipulatív, lavírozó, részérdekeket, saját egyéni érdekeiket előtérbe állító, hitelesség dolgában deficites politikusok? Hogy állunk például az egyetértés, a testvériség és a béke dolgában? A kérdés költői. Súlyos rákfenéje a mai magyarországi társadalomnak a társadalmi béke és a szolidaritás aggasztó hiánya, az alapvető nemzetstratégiai kérdésekben való egyet nem értés, a politikai elit vég nélküli civódása, kötélhúzása, többségének hiteltelenné válása, nemkülönben az értelmiség fájdalmas megosztottsága, székértáborokra szakadozottsága. Milyen szomorú, hogy 1956 ötvenedik évfordulóját sem tudta a magyarországi magyarság méltó módon megünnepelni. És sajnos egyelőre azt látjuk, hogy a március 15-e körüli otthoni kommunikációs „előkészítés” is – finoman szólva – nem március 15-ének a lényegi üzenetéről szól.

Mintha politikai realitásérzékünk a kelleténél gyakrabban cserben hagyott volna és cserben hagyta bennünket. Igen, a politikai önértékeléssel mintha gondjaink volnának: vagy túlértékeljük vagy alábecsüljük magunkat. Az alábecsülés egyik megnyilvánulási módja a másoktól, mástól való segítségvárás (legyen az a Vatikán, a Habsburg-ház, a németek, az oroszok, az amerikaiak vagy az Európai Unió). Az utópia lehet szép álmom, amely belsőleg erősít, akár tettekre is késztet, de lehet olyan csalfa kép is, amely kábítószerként elaltat, bénítva az önvédelmi reflexeket is. Nem volt túl régen, az idősebbek emlékeznek az 56 körüli reményekre, s emlékszünk az uniós csatlakozást kísérő kezdeti eufóriás várakozásra. Pedig a valóság az, amit Magyarország egyik vezető nagyvállalkozója, Demján Sándor megfogalmazott: „Sokan azt hiszik, hogy az uniós vezetőknek álmatlanságot okoz Magyarország sorsa és jövője. Végre szembe kell néznünk azzal, hogy .... egyáltalán nem aggódnak értünk”. S az efféle újabb csalódások jól érzékelhető következményei: a mindinkább érzékelhető passzivitás, lemondó beletörődés, egyre súlyosabb depresszió. Amit a kutatók megállapítanak, lehangoló: egyre mélyülő értékválságban van a magyarországi társadalom; világviszonylatban a legrosszabb helyen állunk az életminőséget lerontó tényezők egész sorában (alkoholos májzsugor, dohányzás, elhízás, allergia, népességfogyás); aggasztó mértékű a szolidaritás csökkenése, visszaszorulóban vannak a közös erkölcsi elvek, zsugorodik a társadalmi-kulturális azonosságtudat, válságtüneteket mutat a család mint a társadalom kitüntetett fontosságú alapegysége, rossz az emberek többségének közhangulata. A szociálpszichológusok azt állapították meg, hogy jelentősen meggyengült a magyar társadalom immunrendszere, és attól kell tartanunk, hogy bekövetkezik a tanult tehetetlenség, s ez azt jelenti, hogy az emberek a sikertelen próbálkozások után feladják a küzdelmet. Épp akkor, amikor versenyről, globális versenyfutásról szól minden! Sajnos nincs dicsekedni valónk gazdasági téren sem: ijesztően el vagyunk adósodva (helyesebben talán: adósítva), s bár jönnek már uniós pénzek is, s újra nagy tételben megy a privatizálás, a pénzhiány miatt (!) jelentős megszorítások vannak napirenden. Tudjuk persze, nemcsak nálunk vannak negatív tünetek, hogy nemcsak a volt keleti blokk országában vannak nyomasztó gondok, hanem a fejlett Nyugat is többrendbeli, bár koránt sem a miénkhez fogható súlyú gazdasági és egyéb problémákkal szembesül. De ahhoz képest, ahol már tartottunk, s főként ahol tarthatnánk, mégiscsak rosszul állunk, s ezt az átlagember is érzékeli, és meg is fogalmazza: nem ezt ígérték, nem azt akartuk, nem így akartuk, a történelemnek megint elszenvetői, és nem alakítói lettünk. Ezért a kiábrándultság. Mi jut az eszébe a mai, gondolkodni kész magyarországi embereknek, ha például a szabad sajtót emlegetik (ahogy Petőfiék is annak idején)? A hiteles, tárgy- és tényszerű tömeg-tájékoztatás súlyos fogyatékosai, a félinformációk és a dezinformációk is. A mellés és félrebeszélések, a hazugságok is. Nekem például Euripidész sorai: „ha gyakran érdemel hitelt hazug beszéd, fel kell tennünk, hogy ellentéte is megáll: gyakran süket fülekre lel, mi szent igaz!” Meg persze Deák Ferenc bölcsessége: „Ha tőlem függne, a sajtótörvénynek csak egy paragrafusa volna: hazudni nem szabad!”

5.

A kisebb nemzeteknek, kultúráknak és nyelveknek a globalizálódó világban akkor lesznek esélyeik, ha önmagukhoz, kultúrájukhoz, nyelvükhöz ragaszkodva, mikrotársadalmukat továbbfejlesztve lesznek tevékeny részesei a nemzetközi együttműködésnek – a magyarság nagy része az Európai Uniónak. Egy annyira szétszabdalt nyelvközösség számára, amilyen a magyar (a Kárpát-medencei őshonos magyarság nyolc államban él, s ebből hétben kisebbségként: Ausztria, Szlovákia, Ukrajna, Románia, Szerbia,

Horvátország, Szlovénia; – Magyarországon többségként) elemi közösségi (erkölcsi), egyszersmind nemzetpolitikai parancs az összefogás. Mind az anyaországnak, mind a Kárpát-medencei utódállamok magyarságának, mind a nyugati (emigráns) magyarságnak szoros kapcsolatot kell tartania egymással, figyelni kell egymásra, a maga lehetőségei szerint segítve, támogatva egymást. A legnagyobb kötelesség Magyarországra hárul, de a nyugati magyarság tapasztalataira, ötleteire, tanácsaira, segítségére, példamutatására is nagy szükség van! Jól tudjuk, hogy az emigráns magyarsággal hogyan bánt a hivatalos Magyarország, hogy otthon „nem mindig hullattak könnyeket a szétszóródottak miatt és megsegítésüket is ismételten megtagadták”, annál inkább örülünk annak és fogadjuk jó érzéssel, hogy bár „elszakítottunk, elmenekültünk, disszidáltunk, megfosztattunk állampolgárságunktól, soha sem hagyott bennünket [= emigrációs magyarokat] hidegen, mind a mai nehéz napokig”, az otthonmaradottak sorsa (idézet Gémes István „Akit szétszórt, össze is gyűjt” című záróáhítatából: Koinonia 69. szám, 2006. Karácsony 2. oldal).

Sajnos ma az önfeladás kísértése Magyarországon sokak számára csábítóbb, mint a bátor kockázatvállalás! De ne feledjük: 48 mindenkor példa arra, hogy nehéz helyzetekben is képes megjelenni a közösségi, nemzeti összefogást teremteni tudó erő. Ehhez azonban el kell hagyni az önsajnálatot, mert bénít. El kell hagyni a hamis önfelmentést, mert passzivitást eredményez, s ennek bizony önfeladás szokott a vége lenni. El kell hagyni a csodavárást, hogy majd mások segítenek nekünk, mert ez járhatatlan út. El kell hagyni a vég nélküli civakodást, kötélhúzást, mert átokként ül rajtunk. Fel kell hagyni a kishitűséggel, értékeink lebecsülésével, a szolgálattelkűséggel. Gondolkodásbeli és erkölcsi megújulásra volna szükség. A gondolkodás bátorságát kellene magunkra öltetni s azt a lelkületet, melyet Berzsenyi oly szépen megfogalmazott: „...lélek, s szabad nép tesz csuda dolgokat!” A magyarság életigenlésének erősítésére bátran forduljunk – bárhol éljünk is magyarként – 48 példájához. Igen, mert 1848 a magyar történelem nagy kegyelmi pillanata volt!

***

Pátkai Róbert:

Magyarok Angliában

Hová – merre? volt sorskérdése, lett egzisztenciális problémája sok tízezer magyarnak, köztük annak a 25 ezernek, akik a nagy 56-os, hazát rengető, a nemzetet létében megrázó földrengés után Angliába érkeztek. A közös sors, a bizonytalan jövő, legfőképpen pedig magyarságunk, automatikusan, természetesen egymás közelébe hozott bennünket. Sorsvállalás volt az, ami akkor történt velünk. Persze hogy volt ebben önvédelem. Együtt, közösen könnyebb volt az életet hordozni, az egzisztenciáért nekifeszülten munkálkodni.

Az egyházak szolgálata érthetően rugalmasabban jelentkezett, mint a hátrahagyott hazában. Itt egész létformánk segítségével volt részes és lett menedéke a nem kizárólag csak vallásos, vagy éppen a hitüket megélőknék. Majd az előbbit nem helyettesítve, a természetes életöszön létrehozta azokat a közösségeket, szervezeteket, ahol a magyar élet ritmusa pezsgett. Mi volt ez? Magyar gettó? Határozott *nem*-mel kell felelnem. Mélyebb, érzelmibb okokra gondolok, és éppen ezért igazabbra.

A Hazát kerestük! És kicsit pótolni igyekeztünk *azzal* amit teremtettünk, *azért* amit süllyedni láttunk. A haza nem szűnt meg hazának lenni számunkra, csak azért, mert idegen uralom taposott át rajtunk, hiszen szüleink, testvéreink, barátaink maradtak „otthon”, de annyira ködbeveszőnek látszott, annyira reményvesztettnek, hogy horgonyt kellett vetnünk. Valahogy úgy, ahogy a próféták tanácsolták zsidó sorstársaiknak Babilonban a fogságban: építsetek házat, rendezkedjete be, éljétek hiteteket, tartsátok szokásaitokat. Ma így mondanánk: kulturátokat, népiségeteket.

Tisztelet illeti azokat, akik országszerte és a fővárosban, Londonban „oázist” teremtettek, otthont, ahol a fiatalok pezsgő kedve kibuggyanhatott, az idősebbek egymással találkozhattak, terveket szőhettek, magyar közösségi alapokat raktak. Isten áldja azok emlékét, akik már nincsenek közöttünk, segítse azokat, akik még ma is éreznek felelősséget. A hazaszeretet tárházaivá váltak kulturális és szociális szervezeteink.

Igaz, hogy nagyon ritkán, vagy talán sohasem fogalmazódott meg bennünk, hogy: *mi a haza?* Nemcsak azért, mert az új élet kezdéséhez csak magára a meghatározásra nem volt égetően szükség, de azért sem, mert a haza fogalma annyira elvont, hogy nem lehet száraz definícióba beszorítani. A haza-tudat kialakításában döntő szerepe van az anyanyelvnek, az első szónak ugyanúgy, mint gyermekkorunk imáinak, dalainak, meséinek, vagy ifjúságunk nyelvi élményeinek, a népitánc dacos, vagy kellető ritmusának. A haza-tudatban benne van az ősök tisztelete ugyanúgy, mint egy meghatározott néppel való azonulás. A haza egy megfoghatatlan, kitapintathatatlan, elvont fogalom, amely akkor is bennünk élhet, ha sohasem jártunk őseink földjén és a tájról, emberektől szerzett optikus benyomások nem formálták bennünk a haza-tudatot. Ezt fejezi ki Illyés Gyula a *Haza a magasban* című gyönyörű költeménye.

Kétségtelen, hogy az angliai emigráció - akarva, akaratlan - nemcsak az anyaország sorsának volt, vagy lett aggódó figyelője, a hazai érdekek és sérelmek (külföldi) szócsöve - különböző szinten és nem mindig egyforma hangerővel - de gondjává vált az elszakított területek magyarságának sorsa is. 56 óta lassan, itt közöttünk is szinte a tudat alatt erjedt az a felismerés, hogy egy nép akkor válik önmagával azonos közösségé, tehát akkor beszélhetünk egy nép

századokon keresztül megőrzött identitásáról, ha van történelmi tudata, azaz kollektív emlékezete.

A fentiekből nyilvánvalóvá válik, hogy az angliai magyar emigráció - a különböző történelmi hullámokban idekerültek közössége - a történelmi magyarság részének fogta fel magát és mint ilyen fejtette ki tevékenységét, társadalmi, egyházi és kulturális keretben. Nos, ha a továbbiakban a mai angliai magyarságról kívánunk szólni, látnunk kell, hogy ennek - mint témának - sokféle megközelítése lehetséges. Mindenki egyfajta szemléletű meghatározottsággal él, amelyet háttér, környezet, szemléletmód, filozófia, politikai és társadalmi kötöttség határozhat meg. A mi téma-megközelítésünk a következőkben foglalható össze: csak éppen háttérismertetésként, vázlatosan érintjük a magyar történelmi jelenlétet az Egyesült Királyságban, majd szólnunk az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc az angliai magyarságot érintő, meghatározó szerepéről, hogy végül is érintsük a kibontakozás útját, ami a Magyarok Angliai Országos Szövetsége létrejöttében és feladatvállalásában jelentkezett.

Először is érintenünk kell a vonatkozó történelmi hátteret. Kálvinista diákok - lelkesek rövidebb-hosszabb ideig tartó egyedi eseteit leszámítva az első ismert Angliában letelepedő személy Bodány Jakab volt, aki a XVII – XVIII. század fordulóján James Bogdai néven III. Vilmos és Anna királynő udvari festőjeként működött. Viszont a magyar, pontosabban magyarországi emigráció első számottevő megjelenése a XIX. század közepére tehető. Az első nagy magyar hullám az 1848-as szabadságharc leverését követően érkezett, még Kossuth kormányzó előtt, vagy őt követően.

Ennek az emigrációnak a vezetői közül - miniszterek, hadmérnökök, törzstisztek - mintegy 200-an éltek az angol fővárosban. Csak néhányat említek a legismertebbek közül: Szemere Bertalan volt miniszterelnök, Mészáros Lázár volt hadügyminiszter, Grove István, a kiegyezés után az első magyar kormány igazságügyminisztere, Pulszky Ferenc volt londoni követ, a Nemzeti Múzeum későbbi igazgatója. Jónéhányan letelepedtek az országban és máig tartóan tették ismertté a magyar nevet. Példának említem Cornides Lajos honvédezredes találmányát: hajlékony üvegrost lemezét kiállították a londoni világkiállításon. Szerelmey Miklós honvédezredes kőkonzerválási eljárásával mentették meg a westminsteri Parlament tönkrement falait. Az általa alapított cég nagybetűs felirata ma is látható a jelentősebb londoni építkezéseken. Ez az emigráció tisztán politikai jellegű volt, amit az a tény is bizonyít, hogy tagjai döntő többsége az 1867-es kiegyezés után hazatért és jelentős szerepet játszott a dualizmus kori Magyarország politikai, gazdasági és tudományos életében.

A második magyar emigrációs hullám elindításában mind politikai, mind gazdasági tényezők játszottak szerepet. Társadalmi skálája rendkívül széles: gróf Károlyi Mihálytól, az 1918-19-es átmeneti kormány miniszterelnökétől munkásokig, bányászokig, cselédnányokig terjed. Ide sorolható a székely Lotz tanítvány László Fülöp, a két háború közötti időszak népszerű és vagyonos portréfestője, akinek képei királyi palotákban, képzőművészeti múzeumokban, kastélyokban és magángyűjteményekben is találhatóak. A Túrkevéről elindult Korda fivérek neve jól ismert. Korda Sándor a *London Film* vállalat megalapítója és a modern angol filmgyártás megteremtője lett. Erdemei elismeréséül lovagrendet kapott, és Sir Alexander Korda néven maradt ismertté máig is minden angol iskolás-gyermek számára.

Harmadik hullámnak kell tekintenünk az 1945 után érkezetteket. Első csoportjukat képezte a magyar hadsereg és államapparátus külföldre került, közép és felsőszintű vezetősége, de jöttek szép számmal a volt üldözöttek, a koncentrációs táborok túlélői is.

Utánuk döntően politikai okokból hagyta el az országot az 1946-49 között diszsidáltak többsége. E negyedik csoport a *negyvenhetesek* - ez az elfogadott gyűjtőneveük - részt vett az ország háború utáni ujjaépítésében, a koalíciós időszak pezsgő politikai-szellemi életében, elfogadva az 1945 utáni társadalmi változásokat. Demokratikus gondolkodású, közéleti személyiségek voltak. A szociáldemokrata, kispazda és parasztpártban játszottak vezető szerepet. Ha a fordulat éve után nem a személyi kultusz következik *szalámi taktikájával*, önkényeskedéseivel, komoly politikai erői lehetnek volna a háború utáni Magyarországnak. Politikai hiányuk azonban olyan vákuumot teremtett, amely a sztalinista terror intézményét hozta létre és óhatatlanul az 1956-os robbanáshoz, forradalomhoz-szabadságharchoz vezetett.

Itt helyénvaló felvetni a kérdést: *Milyen meghatározó szerepe volt az emigrációk sorában 1956-nak?* Az ötödik, minden eddiginél nagyobb és heterogénebb hullámot az *ötvenhatosok* képviselik, akik minden tekintetben rendhagyóak. Ez a nemzedék tükrözte, máig hatólag is, az angliai magyar emigráció legjellemzőbb vonását: *kiemelkedően magas volt közöttük az értelmiségiek aránya*. Azonban az összemigrációnak a magyarsághoz való viszonya meglehetősen kétarcú.

Egyfelől a kossuthi emigráció óta először büszkék hansúlyozottan arra, hogy magyarok. Jóllehet brit egyetemeken szerezték diplomájukat, nem törekedtek asszimilációra, sőt adottságaikat maximálisan kihasználva járultak hozzá a London-központú angliai, sőt nyugat-európai magyar kulturális élet gazdagításához. Jó példa erre Czigány Lóránt és felesége Magda, de említhetjük a Kossuth-díjas Határ Győzőt, Gömöri György, Siklós István, Sárközi Mátyás írók-költők neveit is. Rónay Gábort, a *Times* külpolitikai főszerkesztő helyettesét, Jotischky Lászlót, a BBC közép-európai osztályának vezetőjét, majd Péter László történészt, Fehérvári Géza régészt, iszlámkutatót, Zsupán Tibor történészt, Baracs József közgazdászt, Vásáry Tamás zongoraművészt, karmestert, Sássdy Péter filmrendezőt. A nagyszámú műszaki értelmiségi, egyetemi oktatók körében is sok az irodalmat, művészetet pártoló száma.

Másfelől az 56-osok közül adták fel legtöbben magyar identitásukat, kétségbeesett erőfeszítéseket téve a mielőbbi és teljes azonosulásra az őket befogadó nemzettel. Sokaknál ez olyan szélsőséges formában jelentkezett, hogy noha mindkét szülő magyar volt, gyermekeiket nem tanították meg anyanyelvükre, sőt gondosan távoltartották őket minden magyar ismerettől. Ez a tendencia nemcsak a kétkezi munkásosztály körében volt tapasztalható, hanem igen nagy mértékben a jobb anyagi körülményeket kereső értelmiségiek körében is, akik az esetek többségében szakítottak magyarságukkal és az érvényesülés öntörvényű világában éltek. Az így asszimiláltak nyilvánvalóan nem jelentettek szellemi értéket az angliai diaszpórának. Így módon sok tehetséges, jól képzett, vállalkozó szellemű értelmiségi veszett el a magyarság számára. Viszont ugyanakkor igaz az is, hogy ha nem is nagyon sokan, de éppen elegendően keresik magyar gyökereiket, immár angol nyelven és brit társadalmi és politikai háttárral.

Ezzel előterjesztésem harmadik részéhez érkeztem. Kérdésünk az, hogy a *Magyarok Angliai Országos Szövetségének (MAOSZ) létrejötte mennyiben vált részévé a kibontakozásnak?* A MAOSZ alakulásakor víziónk tárgya egy országos szövetség létrehozása volt. Az alakuló ülésen *Alapkérdéseink* címen hosszabb, a körülményeket vázoló beszédet mondtam, amelynek utolsó bekezdését szabad legyen idéznem: „Úgy vélem, hogy ez a mai együttlétünk segítség, elindító alkalom lehet arra, hogy felvessük a kérdést és *közösen* vessük fel: *hogyan tovább?* A majdcsak lesz valahogy magatartás nem megoldás. A megoldás az adott helyzet reális felmérésében és a közös akaratban van. Ezért egy összefogó, országos szervezet létrehozását nagyon fontosnak látom. Majdnem létkérdésnek. A régi görögök és a Szentírás szóhasználatával azt mondanám,

hogy *kairos* időt élünk. Ezen görög szó első jelentése: az alkalmas pillanat, tágabb értelemben pedig a valamire való, a sors vagy az istenek által valamire szánt idő. *A résznek szüksége van az egészre, az egész pedig kerete a résznek.*”

Mi is tehát a *Magyarok Angliai Országos Szövetsége*? A MAOSZ 1992. július 11-i alapító közgyűlésen jött létre. Alapfeltétele az a világos megkötés, hogy az új összefogó szövetség a már működő angliai egyesületek eddigi szervezeti, strukturális és anyagi jogait nem érinti. Ilyen elvi alapértelmezéssel a MAOSZ feladata kettősen értelmezhető: *egyfelől* befelé, a tagegyesületek összefogó, koordináló és képviselői szerve. Egyben olyan magánszemélyek képviselői és tevékenységet kifejező orgánuma is, akik az angliai magyar társadalmi, irodalmi és a mindennapi élet gyakorlati területén munkálkodnak és a MAOSZ tagjai kívánják lenni. *Másfelől* kifelé, érte ezalatt általános külképviseletet, befogadó országunkon túli érdekvédelmet, különös tekintettel a hazánkkal való kapcsolat-tartást közvetlenül, vagy a Magyar Köztársaság Nagykövetségének közreműködésével.

A MAOSZ az Egyesült Királyságban élő magyarság pártpolitikailag független eszmei egyesületeinek országos szervezete. Támogat minden magyar ügyet, amely az összmagyarság érdekeit szolgálja és tiszteletben tartja az 1956-os szabadságharc eszméit, a magyar hagyományokat és az egyetemesen elismert emberi szabadságjogokat.

A Szövetség olyan egységet képvisel, amelyre eddig nem volt példa és lehetőség a szigetországban. Az Országos Szövetség vállalt feladata a nemzeti ünnepek londoni megszervezése, illetőleg az országos ünnepi alkalmak koordinálása, színielőadások, kulturális alkalmak rendezése és támogatása. Immár 14 év óta, negyedévi rendszerességgel 32 oldalas lapot ad ki *Angliai Magyar Tükör (időközben megszűnt. Szerk.)* címen. Optimizmus, sokoldalúság és hűséges kitartás kellett ahhoz, hogy a *Tükör* értékelt kulturális, hiteles híreket, kritikai észrevételeket is nyújtó lappá váljék.

Zárógondolatként, a korábban vázolt törekvések ellenére mégis az a helyzet, hogy az angliai magyarság jövője nem ad okot túlságosan nagy bizakodásra. A magyarság létszáma rohamosan fogy, a felnövő új nemzedék nem tartja fenn sem az anyanyelvet, sem a nemzeti identitást. Ugyanakkor a Londoni Magyar Gyermekcsoport (magyar iskola) lelkes erőfeszítése és sikeres tevékenysége bizakodásra ad okot. Erősen idősödik a vezetői garnitúra, váltásra, vagy legalább is feltöltődésre lenne szükség.

Ebben a helyzetben, amely egy velünk történő folyamat része, újra tájékozódni kell. Helyzetünket reálisan újra felmérni, feladatainkat az igényeknek megfelelően módosítani. Hegelről szól az a nevezetes egyetemi történet, hogy egy alkalommal, amint egy esemény sorozat tükrében mutatta be saját történetfilozófiáját, egyik hallgatója, egy fiatal történész közbekiáltott: „De professzor úr, a tények egészen mást tanusítanak!” – „Az a tények baja” – válaszolt Hegel, és folytatta előadását. Hegellel ellentétben nekünk számolnunk kell a tényekkel, az idő múlásával, a változó körülményekkel. A rómaiak ősi bölcsessége időt álló: *Tempora mutantur et nos mutamur in illis*, magyarul: az idők változnak, bennük mi is változunk. Csakis a megváltozott körülmények realitásából kiindulva érhetünk el gyakorlati eredményeket.

Ahhoz, hogy az angliai, de egyáltalán a nyugati magyarság fennmaradjon, a velük való állami gondoskodásra és egy közösen kimunkált politikai stratégia fordulatára is szükség volna. Ezt a fordulatot azonban józan számvetésnek és mérlegelő eszmecserének kellene megelőznie.

Sajógömöri (Szlovákia) mozaikok Rusznák Dezső lelkész közlése alapján

Az egyház keletkezése

A gömöri lakosok a reformáció hitére tömegesen 1595-ben tértek: eleinte Kálvin tanításához ragaszkodtak, Dobej Illés volt a lelkészük. Majd 1615-ben Luther követői lettek. Első evangélikus papjuk Kellő Lénárd volt. Bugányi Miklós lelkész, aki 1659-től működött, Nápolyban gályarabságot szenvedett az 1674-75. években. Az 1859-es Thánféle császári pátens korlátozta az egyházi autonómiát, de Szent-Iványi Miklós egyházfelügyelő, a hívek és az esperességi egyházak támogatásával, fellépett ellene, ezért 1860-ban a pátentet módosították és az esperességi 40 egyház keretébe, a 17 patentális egyház a nem patentálisokhoz visszatért, a rozsnói gyűlésen. A gömöri anyaegyház létszáma 1827-ben 861, Lökösháza filiában 217 (melynek temploma, iskolája is volt), a sztárnyai filia lélekszáma 108. 1894-ben alakult Tornalja-Királyi fiókegyház, mely az 1920-as évek végén önállósult és templomot épített.

Templom

A régi templom építését a 13. századra teszik. Ennek alapjaira építették az újabb templomot, melyet 1735-ben és 1762-ben renováltak. A templom közepén függő gyertyatartójának tetején kétfejű sas volt 1781-es dátummal, valószínűleg II. József türelmi rendeletének tiszteletére. 1868-ban a huszita jellegűnek tartott tornyot 4 bécsi öllel (kb. 8 méterrel) emelték. A raja levő vaskeresztre 1829-ben helyezték a félholdat és a csillagot. Az új templom építését hosszú előkészület előzte meg. Benkó Károly budapesti műépítész gót stílusú terve alapján építették Peck András építész és Gothard János építész rozsnói lakosok vezetésével 1881-1882-ben. A nagy oltárképet (Jézus feltámadása) Plachy Ferenc rimaszombati festő festette (400 forintért). Az utolsó vacsorát ábrázoló kis oltárképet szintén ő festette, ajándékba. A felszentelés november 11-én, Szent Márton napján volt, a sokat tevékenykedő Mikola György lelkész idejében, Szent-Iványi Miklós birtokos felügyeletével, aki anyagilag is sokat segített. A terhekből a hívek is bőven kivették részüket. Az új templom további papja volt Sarudy Gyula, majd 1914-től 1930-ig Egyed Aladár. Az ő idejében, 1922-ben renoválták a templomot: új haranglábat építettek, a torony- és templomtetőt újból fedették pléhvel, illetve palával, belső javítás után befestették. A hősi halottaknak márvány emléktáblát helyeztek. A falra freskóként a wormsi 1530-as birodalmi gyűlés jelenetét festették, amint Luther éppen kijelenti: „Itt állok, másként nem tehetek...” Kegyes adakozók jóvoltából három új harangot is szenteltek.

A gömöri ev.esperességi tanoda indulása

az 1595-ös évre tehető. Biztos adat azonban: 1616-ban jött létre a gimnázium az elemi iskolával egybekapcsolva. A latin nyelvet is tanították. 1687-ben érte el magasabb szervezettségét, ugyanis a Szelepcsényi-féle vallási üldöztetések folytán a Rozsnóról száműzött tanárok Sajógömörön találtak menedéket. Ekkor az iskola felsőbb fokú lett: szónoklatot, költészetet, bölcsészetet tanítottak, hittani osztály is létesült. 1851-ben a rimaszombati gimnáziumhoz csatolták. A jeles tanárok elköltöztek Késmárcra, ill. Rozsnóóra. 1861-től a három osztályos gimnázium Gömörön továbbműködött. 1884-től a gimnázium négyosztályos polgári iskolává alakult. Felvette a „A Sajógömöri Ág.Ev.Esperességi Szent-Iványi Polgári Fiúiskola” nevet. 1885-ben új épületet kapott. Az egyház az elemi iskola részére 1893-ban külön épületet vásárolt, amelyet 1930-ban újjáépítettek. A polgári iskola 1941-ben megszűnt, majd ezt mezőgazdasági iskola céljaira használták. A 2. világháború vége óta nyolcéves középiskolaként, majd kilencéves alapiskolaként, most alapiskolaként működik. 1984-ben ünnepelte 100 éves fennállását. – A gimnázium mellett már 1827-ben is alumneum működött.

Templom-renoválás

Sok és nagy feladat állt előttünk.

1944-45-ben vonult át erre a front. A templomunk tornyában német megfigyelők voltak. Ezt észrevették a szárnyi oldalon levő orosz katonák és lőtték őket. Így sok találat érte a templomot. Szilánkok, lövedékek. A csillag hosszú évekig viselte ezeket a sérüléseket. Háború után végeztek javításokat a tornyon, a lyukakat befoltózták. Sajnos, a templom hajóján a boltívek megrepedtek, hogy a háború következménye volt-e ez, vagy a helybeli lakosok szerint az a felhőszakadás, amely az 1950-es években volt itt Gömörön, ezt senki sem tudta biztosan megmondani. Az is lehet, hogy a templomépítők gyenge alapot adtak a templomnak. Ezek feltevések, tény az, hogy a repedések megvoltak. A szakértők különböző javaslatokat adtak a rossz helyzet kiküszöbölésére, de egyben egyetértettek: valamit csinálni kell, meg kell előzni a nagyobb bajt.

A templom javításának ügye sokáig vajúdott. Az igazsághoz tartozik elmondani: a 2. világháború után következő 40 év alatt nem volt könnyű javítani egyházi épületeinket. A kommunisták vezetése alatt álló hivatalok különböző akadályokat gördítettek ez elé. Ezért is késtek a javítások. A kommunisták rablógazdálkodása okozta a rossz, gazdasági helyzetet. Minek következtében a politikai változás után (tehát 1989 után) mindennek magasabb ára lett.

Először a templom homlokzata lett felújítva, mert az idő már nagyon kikezdte. A pillérek tetőzete lett újonnan befedve. Sok helyen már nem is volt pléh rajta. Beáztak. Ezután következett a torony homlokzatának és tetőzetének felújítása. Ezt mind szükséges volt elvégezni. A torony tetőzete letről a földről jól nézett ki, de közelről rosszul. A legszükségesebb munka azonban még mindig hátra volt. Sajnos a templomunk minden téren javításra szorul. A repedések eltávolítása után következett volna a belső festés, ornamentika felújítása. Az orgona szintén rászorult egy nagy generáljavításra és szeretjük volna működésbe hozni a toronyórát is. Ezek után következett a templom környékének a rendbeszedése. Mindenek előtt a dűledező, tető nélküli kőkerítést kellett rendbe szedni. És még a templomban a villanyvezetékeket átszerelni.

***

2004-ben a Mindenható Úristen kegyelmes és irgalmas volt most a sajjögömöri gyülekezetünkhöz. Megengedte és megsegített elvégezni az egyik legnagyobb restaurációs munkát templomunkban. Most már utána vagyunk e nagyterjedelmű munkának. 2004. augusztus 11-én kezdtük el és 2004. november 17-én fejeztük be.

.....

Hálásan megköszönjük a Magyarországi Ev.Egyháznak rendkívüli segítségét. Kettőmillió forinttal, azaz 314.000 szlovák koronával járult hozzá e nagy feladathoz. Ugyancsak hálásan köszönjük a gyülekezetünk területén lakó híveknek, polgároknak, valamint a távolban élő barátainknak, ismerőseinknek, keresztény testvéreinknek minden pénzadományát. Több, mint százezer korona gyűlt össze. Segített az Illyés alapítvány is. Minden támogatónak köszönő levelet küldünk. Nem feledkezünk meg azokról sem, akik fizikai munkájukkal járultak hozzá a felújításhoz: a festő csoportok, a sajjögömöri polgármesteri hivatal mindennemű segítséget igyekezett biztosítani számunkra. Gondolok itt a sok-sok kisegítő munkásra a festés előtt, folyamán és utána. S mások is kisebb-nagyobb munkával segítettek. Együttesen, nemes ügyben fáradoztunk. Templomot, Isten házát újítottuk fel. Néhai Szabó András tudósítása szerint, 85 év után most belső díszítését, amely szemet, szívet, lelket gyönyörködtető díszben pompázik.

A Mindenható és Mindentudó Úristennek mondjunk ezért elsősorban hálát és köszönetet.

***

Makovitzky József:

A „Szlovákiai Wallenberg” gróf Esterházy János – 1901-1957

1957. március 8-án, iszonyu megpróbáltatások és szenvedések után, meghalt a mirovi börtönkórházban (Olmütz mellett) gróf Esterházy János. A holttestet nem adták ki a családnak.

Ki volt gróf Esterházy János: a szlovén-magyar mártirja, a kapcsolatépítő a szlovák és a magyar nemzet között, vagy talán jobban illik rá a „szlovákiai Wallenberg” jelző? 1989-ig alig volt ismert a neve, az 1989-es fordulat után került elő a történelmi süllyesztőből.

Az Esterházy család grófi ágából származott, 1901. március 14-én született Nyitraújlakon (Velké Zálužie). A család a legrégebb magyar nemesi családok közé tartozik. Dédnagyapja, Mihály (1783-1874) királyi kamarás, 1848/49-ben egyértelműen a szabadságharc mellé állt. Mint a nemzeti honvédelmi bizottság tagja, mindvégig kitartott Kossuth mellett. A szabadságharc leverése után 5 évi börtönt szenvedett. A magyar kultúra lelkes támogatója volt, a pozsonyi Esterházy grófi palotában koncertezett először a 9 éves Liszt Ferenc. Nagyapja, Esterházy István gróf (1822-1899), Pozsony vármegye főispánja, Görgey adjutánsa volt a szabadságharcban, ezután elvesztette vagyonát. A felvidéki Jeszenák János báró lányát vette feleségül, e házasságból született János Mihály (1864-1905), aki királyi kamarás volt. A katonatiszti pályát választotta, a szolgálati idő után politikus lett, többek között a magyarországi nemzetiségi kisebbségek problémájával foglalkozott, s ezzel János fiának nagyszerű példát mutatott. Tarnowska Erzsébet lengyel grófnőt vette el feleségül, akinek édesapja a krakkói tudományos Akadémia elnöke volt. Sajnos, boldog házasságuk nem sokáig tartott, mert János Mihály gróf 1905-ben meghalt. Az özvegyre maradt a három gyermek neveltetése és az Esterházy család több évszázados tradícióinak megfelelően hazaszeretetre, a haza szolgálatára nevelte Jánost, Lujzát illetve Máriát.

Esterházy János élete első fontos lépését, amely egész életét meghatározta, fiatalkorában tette: ottmaradt felvidéki birtokán, és hogy a kirótt cseh adósarcot megfizesse, eladta magyarországi birtokait. 1924-ben feleségül vette Serényi Livia grófnőt. Az első Csehszlovák köztársaságban Nyitraújlakon éltek, itt született két gyermekük: János és Alice. 1932-ben a szlovákiai magyar keresztény demokrata párt elnöke lett, 1934-ben a Magyar Népszövetségi Liga elnöke. 1936-ban az Egyesült Magyar Párt elnöke. Következésképpen harcolt nemcsak a magyar, hanem a német, a rutén illetve lengyel kisebbség jogaiért. 1935-ban Benes elnök választási győzelme esetén meghívta tárcanélküli miniszternek. Ő részvételét az újonnan megválasztott elnök nemzetiségi politikájától tette függővé. Mindenképpen szerette volna elérni, hogy a Trianonban, a nemzetiségeknek megígért jogok végre valóra válhassanak. Joggal kritizálta a csehszlovák demokráciát, mely a német kisebbségnek, különösen a szudéta vidéken, minimális jogokat adott, s ezzel Hitler demagógiájának nyitott teret. Esterházy 1938-ban felemelte szavát az ellen, hogy Csehszlovákia lezárta határait és a továbbiakban nem engedte be Ausztriából az Anschluss elől menekülőket. 1938 márciusában, áprilisában több telt szerelvényt küldtek vissza a biztos halálba a cseh hatóságok.

1938-ban, a müncheni döntés után (1938. szept. 29) Csehszlovákiának le kellett mondania a szudétanémet vidékről, Szlovákia pedig autonómiát kapott. Két hónap múlva, az első bécsi döntés után Kassán szlovákul és magyarul köszöntötte a bevonuló Horthy Miklós kormányzót. Felszólalt, hogy 700 szlovák vasutast ne bocsássanak el munkahelyükről, felszólalt a magyarországi szlovákok jogainak tiszteletben tartásáért. Ő maga megalapította az első magyarországi szlovák ujságot. Valóban ízig-veéig nemzetiségi politikus volt! Miniszteri posztot ajánlottak fel neki Magyarországon, ő azonban

Szlovákiában maradt. 1939-ben a Hlinka párt jelölő listáján keresztül bejutott a 80 fős szlovák törvényhozásba, melynek 1/3-a egyházi tisztségviselő volt.

A szlovák bábállam 1939. március 14-én jött létre, s mindenben kiszolgálta Hitlert. A második világháború kitörése után Esterházy segítette a lengyelországi menekülteket, de nem feledkezett meg a zsidókról sem, annak ellenére, hogy nem értett egyet a cionizmussal, de látta, hogy ezek az emberek fokozatosan kiszorulnak mindenhol, gyárakat, vagyonukat rekvirálják. Nem támogatta a zsidótörvényeket (1939-1941), vagyonelkobzásokat, a közéletből történő kiszorításukat, gettósításukat, s ahol tudott, segített. 1942. május 15-én egyedül emelt vétót a parlamentben a zsidók deportálása ellen, akiket a szlovákok a magyarizálás ügynökeinek tartottak. Lelekiismeretére hallgatva szavazott deportálásuk ellen, akikért a szlovák kormány fejenként 500 RM-t fizetett Németországnak (3 fontos ember nem volt ott a szavazáson: Ferencik Ján prelátus, Filkorn Eugen, a pozsonyi dóm vezető lelkésze és Carnogursky Pavol kereszténydemokrata politikus). 1942 októberéig 58.000 zsidó származásút deportáltak, 12 ezret elbűjtattak, 20 ezret „megkereszteltek“ (Esterházy János többször volt keresztapa), 1000 kapott un. „Schutzbriefet“. Sajnos, konkrét adatok nem maradtak fenn arról, hogy ő hány családot mentett meg.

A Gestapo üldözte, majd a nyilas kormány Magyarországon letartóztatta, s megígérték vele, hogy visszavonul a politikától. Nem hódolt be a fasiszta eszméknek és neki köszönhető, hogy a szlovenszkói 65-70 ezer magyar nem rokonszenvezett Hitlerrel illetve a Hlinka párttal, sem a magyarországi nyilasokkal. A szlovákiai magyarnyelvű sajtóban nyíltan elhatárolta magát a nyilas eszméktől. Többször kijelentette: „az én jelvényem a kereszt és nem a horogkereszt!“

1945 áprilisában a hatalom új urai (Gustáv Husák) Pozsonyban letartóztatják Esterházyt a magyar kisebbség vezetőivel együtt. Hazaárulással, Csehszlovákia szétverésével vádolták és halálra ítélték. Megjárta és túlélte Workutát, ahol súlyosan megbetegedett tuberkulózisban. 1949-ben visszakérült Csehszlovákiába, ahol életfogytiglani fegyházra ítélték. A Szovjetunió 1993-ban rehabilitálta (sem a cseh, sem a szlovák állam mind eddig nem), hasonlóképpen exponálta magát Esterházyért Simon Wiesenthal, és számos általa megmentett zsidó család szintén kiállt mellette. Bár kétszer is megszervezték nyugatra történő menekülését, de nem tette meg, együtt szenvedett a „bűnös magyarokkal, keresztényekkel, zsidókkal!“

Sorsa valóban tragédia, még a szlovákiai magyar baloldali értelmiség is felemelte szavát érte. Az új urak azonban hajthatatlanok voltak, a magyaroknak mindenért bűnhődniük kellett a II. világháború után. Ezt Fábry Zoltán, a „stossi remete“ fogalmazta meg a „vádolt megszólal“ cseh és szlovák irótársaknak megküldött levelében. Egyetlen tény, a vádak vádjá: magyarságom, 44 ezer magyart deportáltak Csehországba rabszolganakára és azok egy részét kegyetlenül legyilkolták.

1957-ben, súlyos szenvedések után meghalt. Börtöntársai tisztelettel emlékeznek rá. 1991-ben, a pozsonyi dómban Frantisek Mikloskó, a szlovák parlament elnöke magyarnyelvű gyászmise keretében emlékezett meg róla, s baráti kezet nyújtott a magyarok felé. Az osztrák és a magyar parlament 2001-ben, születésének 100. évfordulóján, ünnepi ülésen emlékezett meg róla, s itt kapta a szlovákiai Wallenberg nevet, mely méltán megilleti! Határozott egyénisége, politikai, keresztény szociális pillérekre épült hitvallása ma is memento és példát kell, hogy jelentsen számunkra!

Bibliográfia II.

Gémes István nyomtatásban megjelent munkáinak jegyzéke
(KOINONIA 60/2003 – folytatás és kiegészítés)

KÖNYVEK

1. HUNGARI ET TRANSYLVANI. Kárpát-medencei egyetemjárók Tübingenben (1523-1918). –
Budapest, Luther Kiadó 2003, ISBN 963 9571 01 6.

TANULMÁNYOK

I. Jubileumi emlékkönyvek

01. Nem vagytok többé idegenek – In : "Terray László 80 éves" – KOINONIA, 61/2003, 3-12. o.
02. Logosz tú sztaurú – In: Hetvenöt korinthusi szó – A 75 éves Cserhádi Sándor professzor köszöntése (szerk. Fabiny Tamás) Luther Kiadó, 2005. 18.o.
03. Theatron tó kozmó – A Magyarországi Evangélikus Egyház 50 éve, 1956-2006 – in: 50 év 1956-2006 – EPMSz Basel-Budapest, 233-245.o.

II. KOINONIA

01. Szabadság – szolgaság? (Gal 5,1+13) – 59/2003, 22-24.o.
02. Bibliográfia (G.I.) – 60/2003, 1-24.o.
03. Nem vagytok többé idegenek – 61/2003. 3-12.o.
04. Bosszúálló Isten? - Mit szól hozzá Jézus? – 64/2004. 12-17.o.
05. Pál missziója – 65/2005, 9-16-o.
06. A diakóniai teológia és bírálata – 66/2005, 8-14.o.
07. Gyülekezetépítés a szórványban – 67/2006, 18-24.o.
08. Apollós – 68/2006, 1-56.o.
09. Aki szétszórt, össze is gyűjt – 69/2006, 1-2.o.

III. Egyéb forráshelyek

01. A történeti Jézus a bibliakritika tükrében – in: Miért éppen Jézus? Második Magyar Ökumenikus Találkozó, Fuschl am See, 1976, 17-26.o.
02. Számadás és előretékinés - Pál missziója válaszáton (v.ö. Bibliografia B/26) – in: Református Szemle, Kolozsvár, 2001. júl.-okt. - 94.évf. 4-5. sz. 248-263.o.
03. Az ellenálló „egyházfejedelem“ – 40 éve halt meg Otto Dibelius berlini püspök – in: Ev. Naptár 2007, 117-120.o.

CIKKEK, SOROZATOK, INTERJÚK

I. ÚTITÁRS

a.) Sorozatok

1. A Biblia éve – A Biblia (folyt. lásd: C I/26)

6. Az Isten Fia - ember fia (Mk) – XLVII/6 2003, 3.o.
7. Jézus mindenkié (Lk) – XLVIII/1 2004, 3.o.
8. Lélekápolás (1 Thessz) – XLVIII/2 2004, 3.o.
9. Válaszd az életet! (5.Móz) – XLVIII/3 2004, 3.o.
10. Velünk az Isten! (Mt) – XLVIII/4 2004, 3.o.
11. Őr a vártán! (Hab) – XLVIII/5 2004, 3.o.
12. „A legvilágosabb evangélium“ (Róm) – XLVIII/6 2004, 3.o.
13. A félelemmentes szeretet (1-3. Ján) – XLIX/1 2005, 3.o.
14. Kivezetlek a szolgaságból! (2.Móz) – XLIX/2 2005, 3.o.
15. Gyülekezet a versenypályán (1-2.Kor) – XLIX/3 2005, 3.o.
16. Akit Isten hordoz (Ám) – XLIX/4 2005, 3.o.
17. Reménységre születettek (1-2.Pt) – XLIX/5 2005, 3.o.
18. Krisztus él bennem (Gal) – XLIX/6 2005, 3.o.
19. „...a szeretet miatt inkább csak kérlek...“ (Filem) – L/1 2006, 3.o.
20. Egyedül Krisztus! (Kol) – L/2 2006, 3.o.
21. Mindenki üdvössége (Jón) – L/3 2006, 3.o.
22. A kezdetek könyve (1Móz) – L/4 2006, 3.o.
23. De hol van az Isten? (Jób) – L/5 2006, 3.o.
24. Az egy Egyház „Aranybullája“ (Ef) – L/6 2006, 3.o.
25. Útmutató pásztoroknak (1-2.Tim, Tit) – LI/1 2007, 3.o.
26. Ő hú marad (Hózs) – LI/2 2007, 3.o.

2. Kis bibliai anatómia

1. A szív – XLVIII/1 2004, 4.o.
2. A szem – XLVIII/2 2004, 55.o.
3. A fül és a hallás – XLVIII/3 2004, 5.o.
4. A kéz – XLVIII/4 2004, 5.o.
5. A nyelv – XLVIII/5 2004, 7.o.
6. A láb – XLVIII/6 2004, 7.o.

3. Kis bibliai botanika

1. A szőlő – XLIX/1 2005, 4.o.
2. Tövis és izsóp – XLIX/2 2005, 4.o.
3. A fügefafa – XLIX/3 2005, 4.o.
4. A búza – XLIX/4 2005, 7.o.

5. Az olajfa – XLIX/5 2005, 6.o.
6. A liliom – XLIX/6 2005, 6.o.

4. A kereszténység 7 oszlopa

1. A tíz törvény – XLIX/1 2005, 6.o.
2. A hitvallás – XLIX/2 2005, 6.o.
3. A Miatyánk – XLIX/3 2005, 6.o.
4. A szent kereszttség – XLIX/4 2005, 6.o.
5. Az úrvacsora szentsége – XLIX/5 2005, 6.o.
6. A gyónás – XLIX/6 2005, 6.o.

b.) Cikkek, interjúk

1. Életöröm – XLVII/4 2003, 1.o.
2. S.O.S. – XLVII/4 2003, 6.o.
3. És ha nem született volna meg? – XLVIII/1 2004, 1.o.
4. Megpihenünk? – XLVIII/4 2004, 1.o.
5. Imádkozunk Európáért. Megjegyzések egy új statisztikához – XLVIII/5 2004, 4-5.o.
6. Utólag karácsonyról – XLIX/1 2005, 1.o.
7. Nincs földi paradicsom - Katasztrófa-kalendárium – XLIX/1 2005, 7.o
8. Nem jó kilátások – XLIX/2 2005, 7.o.
9. A Lélek gyümölcse – XLIX/3 2005, 2-8.o.
10. Egy testvéregyház (Württemberg) bemutatkozik – XLIX/3 2005, 5.o.
11. Róma – folytonosság vagy váltás? – XLIX/3 2005, 4.o.
12. Interjú Gáncs Péterrel – XLIX/5 2005, 7.o.
13. Kis kép nagy üzenete – XLIX/6 2005, 1.o.
14. A csónakos kiszállt (Drewermann) – L/1 2006, 4.o.
15. Mégis elment – L/2, 2006, 6.o.
16. Óh, család! – L/3 2006, 1.o.
17. Bánom! Bánom? – L/4 2006, 4.o.
18. Udvari prédikátor – világméretekben – L/4 2006, 6.o.
19. Mikor is van nyár? – L/4 2006, 7.o.
20. Kiszáll a sorból? (Pósfay Gy.) – L/5 2006, 5.o.
21. „A Krisztusért én Istenem..“ 300 éve halt meg a protestantizmus legtermékenyebb költőnője – LI/1 2007, 3.o.

II. EGYÉB FORRÁSHELYEK

a.) Evangélikus Élet

1. S.O.S. (v.ö. Bibliográfia b./298) – 68/40 2003, 6.o.
2. Kulcsprédikáció (v.ö. Bibliográfia b./ 353) – 68/43 2003, 8.o.

3. Az összmagyarország – 68/51 2003.
4. A lepkegyűjtő és a szeretet – 69/1 2004, 9.o.
5. Reménység döbbenettel – 69/2 2004, 3.o.
6. Válasz – 69/2 2004, 11.9.
7. Lelkiismeret – vizsgálatlaltal – 69/4 2004, 1.o.
8. Válás-károsultak – vallás-károsultak? – 69/11 2004, 3.o.
9. Hogy került Pilátus a Credoba? – 69/17 2004.
10. Sámánzsakszervezet? – 69/33 2004, 10.o.
11. Európai körkép – 69/34-35 2004, 4.o.
12. Pestises erkölcsi tudat – 70/4 2005, 3.o.
13. Végre-valahára – 70/16 2005, 11.o.
14. A fél világgal kommunikálunk – 70/30 2005, 5.o.
15. Falak – 71/5 2006, 9.o.
16. Ártatlanságkomplexus – 71/16 2006, 11.o.
17. Vándorprédikátor - világméreteken – 71/42 2006, 6.o.
18. Három csúcs – 71/ 2006
19. Mindenütt Isten tenyerén – 71/44 2006, 4.o.

b.) Egyéb

1. Reggeli bibliatanulmányok – In: Miért éppen Jézus? Második Magyar Ökum. Találkozó, Fuschl am See 1976, 123-126.o.
2. Heimat in der Gemeinde. Die Zentren ev. Lebens in ung. Sprache. – In: Lutherischer Dienst 23.Jg. 1978, Heft 3, 12-15.o.
3. 38,5:38,5 (v.ö. Bibliográfia, a/14.2) – in: Hitből élünk. – Ausztráliai magyar ev. lap XXXIV./2. 226.sz. 1988, 3.o.
4. Titokleső - Titokőrző – (v.ö. Bibliográfia b./298) In: Angliai Magyar Tükör XI/44. 2003. 14-15.o.
5. A „reménykedőt a jóság fogja körül“ – In: Erős Vár 74/5 2004, 4.o.

F. VERSFORDÍTÁSOK

1. R.A. Schröder: Rátaláltam – ÚTITÁRS XXXIII/3 1989, 2.o
2. R.A. Schröder: Krisztus, várunk – ÚTITÁRS XLVII/6 2003, 1.o.

Lezárva 2007. április